

Λ Ο Γ Ο Σ

ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΝ ΤΗΣ 24ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1947

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ, ~

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν αἰσθάνεται μεγάλην συγκίνησιν καὶ χαρὰν βλέπουσα καὶ πάλιν κατὰ τὸν ἐθνικὸν ἑορτασμὸν τῆς 25^{ης} Μαρτίου ἐντὸς τῆς αἰθούσης ταύτης τὸ σεπτὸν πρόσωπον τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος μετὰ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου¹.

Παρήλθον ἔκτοτε ἕξ ἔτη, ἔτη θλίψεων, καταστροφῶν καὶ ἄλλων μεγάλων δοκιμασιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνυψώσεως καὶ ἐξάρσεως τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ πατριωτικοῦ φρονήματος.

Σήμερον ἐλπίζομεν πάντες, παρ' ὅλα τὰ προσωρινὰ σκιερὰ καὶ δυσάρεστα νέφη τοῦ οὐρανοῦ μας, ὅτι ἡ Πατρίς μας δὲν θὰ βραδύνη καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην διακυβέρνησιν τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος νὰ ἐπανεύρῃ τὴν ὁδὸν τῆς προόδου καὶ εὐημερίας, καὶ ὅτι οὕτω καὶ πάλιν θὰ ἀνατείλωσιν εὐτυχεῖς καὶ ἑνδοξοὶ δι' αὐτὴν ἡμέραι.

Ἡ Ἀκαδημία τρέφει τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης θὰ θελήσῃ νὰ ἔχῃ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν τῆς εὐμένειαν καὶ εὖνοιαν τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἴδρυμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ σοφίας.

Ὁ ἀγὼν τοῦ 1821, τοῦ ὁποίου τὴν ἑκατοστὴν εἰκοστὴν ἔκτην ἐπέτειον ἑορτάζομεν σήμερον, θὰ παραμείνῃ μοναδικὸς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις. Θὰ ἀναφέρω δύο μόνον. Πρῶτον μὲν ὅτι οὐδένα ἄλλον χρονικῶς μακρότερον, ἀλλὰ καὶ σκληρότερον ἀγῶνα, τῆς ἑπταετοῦς ταύτης διαρκοῦς καὶ ὑπερανθρώπου πάλης καὶ ἐξεγέρσεως, οὐδένα λέγω ἄλλον τοιοῦτον ἀγῶνα ἀναγράφει ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Δεύτερον δὲ ὅτι ἐγένετο ὁ ἀγὼν οὗτος ἀφορμὴ ἀπελευθερώσεως μικροῦ μὲν κατ' ἀρχὰς μέρους τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλων τμημάτων αὐτῆς, καὶ τὸ ἐπίμοχθον αὐτὸ ἔργον τῆς ἀποσπάσεως καὶ λυ-

¹ Κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ παρέστη ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' μετὰ τοῦ Διαδόχου Παύλου καὶ τῆς Πριγκίπισσης Φριδερίκης, καὶ ἄλλων προσώπων τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας καὶ Αὐλῆς.

τρώσεως τῶν τμημάτων τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἐξακολουθεῖ ἀκόμη μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Κατὰ τὴν σημερινὴν ὁμῶς ἐπέτειον ἔχομεν πάντοτε καθήκον νὰ ἐκδηλώνωμεν τὴν εὐγνώμοσύνην τῶν νέων γενεῶν πρὸς τοὺς θεμελιωτὰς ἐκείνους καὶ ἰδρυτὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ὅχι μόνον διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐκδηλώσεων τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ καὶ θετικώτερον ὑποβοηθοῦντες τὴν ἀληθινὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην καὶ τὰ ἰδεώδη αὐτῆς, καὶ ὑπεκκαίοντες τοιαύτην τινὰ ἀγάπην καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεωτέρων.

Τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ἐξεγερθὲν τότε ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Κρήτης, ἐλάχιστα ἠδυνήθη μέχρι τέλους νὰ κερδίσῃ, ἐλάχιστα ἀπέναντι τῶν μεγάλων ἀνθρωπίνων καὶ οἰκονομικῶν θυσιῶν εἰς ἃς ὑπεβλήθη.

Ἡ Πελοπόννησος παραδείγματος χάριν, ἥτις πρὸ τοῦ 1821 ἐκλήθη ὑπὸ ξένων—Ρώσων—ἀξιωματικῶν, οἱ ὅποιοι τὴν περιώδευσαν «γελαστός κῆπος», κατέκειτο λήγοντος τοῦ ἀγῶνος εἰς ἐρείπια, ὑποκύψασα σχεδὸν εἰς τὰ φοβερὰ κτυπήματα τοῦ Ἱμπραήμ. Πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 500,000 κατοίκων, εἶχεν ἀπολέσει ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος ἑκατὸν καὶ πλέον χιλιάδας, εἰς τὰς ὑπολειφθείσας δὲ τετρακοσίας χιλιάδας περιελαμβάνοντο πολλοὶ πρόσφυγες ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν μερῶν. Αἱ Ἀθηναὶ ἀριθμοῦσαι πρὸ τοῦ ἀγῶνος περὶ τὰς 14,000 κατοίκων ἦσαν ἔρημοι. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Χίου ἐξ 120.000 κατοίκων, εἶχεν ἐλαττωθῇ καὶ μείνει σχεδὸν μόνον ὁ ἡμισυς, ἐκ δὲ τῶν 250.000 κατοίκων τῆς Κρήτης, Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, εἶχον μείνει περὶ τὰς 155,000, καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς.

Ἦτο λοιπὸν ἀγὼν εἴτε νίκης εἴτε ἐξολοθρευμοῦ, πολλάκις δὲ διαρκουσῶν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν μακρῶν τούτων ἐπτὰ ἐτῶν δὲν ἤξευρε κανεὶς εἰς ποῖον ἐκ τῶν δύο θὰ κατέληγε.

Ὁ ὕμνητής τοῦ ἀγῶνος τούτου πρέπει νὰ ἔχῃ οὐχὶ συνήθη φωνὴν καὶ συνήθεις δυνάμεις, οὐχὶ δὲ λόγος πεζὸς ἀλλὰ ποιήσις θὰ ἐχρειάζετο διὰ τοιοῦτον ὕμνον. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸν ἀγῶνα αὐτόν, τὸν ἐκπλήξαντα τὸν κόσμον διὰ μεγάλων τροπαίων, ὕμνουν ἤδη κατὰ τὴν ἐξέλιξίν του, καὶ ὕμνησαν καὶ μετὰ ταῦτα, ποιηταὶ ὡς ὁ Βύρων, ὁ Βερανζέρος, ὁ Σατωβριάνδος, ὁ Γουλιέλμος Μύλλερ καὶ τόσοι ἄλλοι. Ἀλλὰ δὲν

εύρέθη δυστυχῶς ἀκόμη μέχρι σήμερον Ἕλληνα ποιητής, ἄξιος τοῦ ὀνόματος, ὅστις νὰ μετατρέψῃ εἰς ἔμμετρον ἔπος τὸν μακρὸν τοῦτον ἀγῶνα τοῦ Ἕθνους μας ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1829, καθ' οὓς χρόνους ὄχι μόνον ἡ σημερινὴ Ἑλλάς, ἀλλὰ ἡ Ἑλλάς τοῦ Ρήγα εἶχε μεταβληθῇ εἰς εὐρὺν τάφον καὶ ἐρείπια.

Ἡ ἐξέγερσις αὕτη τοῦ Γένους εἶχε καταστῇ ἀναπόφευκτος. Τῷ 1821 ἡ Γερουσία τῆς Δυτ. Ἑλλάδος ἐκήρυττεν ἐν Μεσολογγίῳ ὅτι «ἡ παντελὴς ἀπελπισία, ἀποτέλεσμα σκληροτάτου ζυγοῦ τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας, ἔβαλεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὰ ὅπλα».

Ἡ Ἐθνικὴ συνείδησις ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν ἐπιβάλει τὴν ὀνομασίαν Ἑλλάς καὶ Ἕλληνες ὡς ἐπισήμους ὀνομασίας, μάλιστα δὲ τώρα μὲ τὴν ἔκρηξιν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος.

Τετρακόσια σχεδὸν ἔτη δουλείας ἐλησμονήθησαν ἐν μιᾷ στιγμῇ ὡς ἐκ θαύματος, ἐπεζητήθη δὲ ἡ ἀνασύνδεσις τῆς τότε Ἑλλάδος πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος τοῦ Βυζαντίου τοῦ Κωνσταντίνου, προχωροῦντες μάλιστα οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ ὑπερπηδῶντες χωρὶς πολλὴν διαδικασίαν μεγάλα χρονικὰ ὅρια ἔφθανον μέχρι τῶν ἀρχαίων καὶ εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς πατρικῆς μας γῆς.

Ἡ ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁμῶς διπλωματίας ἰδρυθεῖσα τῷ 1830 Ἑλλάς, ὡς μικρὸν κρατίδιον οὐδὲ ἐνὸς σχεδὸν ἑκατομμυρίου κατοίκων, ἡ Ἑλλάς αὕτη ἠγωνίζετο διαρκῶς, ὡς ἐκ τῆς σμικρότητος καὶ πτωχείας τῆς, διὰ νὰ ζήσῃ καὶ αὐτοκυβερνηθῇ, τόσα δὲ ἄλλα τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς χώρας, ἀγωνισθέντα καὶ παθόντα, ἔμειναν ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ ἀπελευθερωθέντος βασιλείου. Ὁ Gobineau εἶπε σαρκαστικῶς ὅτι αἱ προστάτιδες Δυνάμεις «ἐν τῇ ἰδρύσει τῆς Ἑλλάδος ἀπέβλεπον εἰς τὴν διάλυσίν της». Ἡ πρόγνωσις λοιπὸν τῆς διαβιώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὥφειλε τὸ νεοῖδρυθὲν Κράτος νὰ διαχωρίσῃ καὶ ἀπαρνηθῇ τὸν μεσαίωνα εἰς τὸν ὁποῖον εὕρισκετο, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, καθ' οὓς καὶ ἐδημιουργεῖτο, ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃ τὴν Ἀνατολὴν καὶ νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν Δύσιν, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ τάξιν τινὰ ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι νὰ γίνουν φορεῖς τοῦ ἀναλόγου νέου πολιτισμοῦ καὶ ὁδηγοὶ αὐτοῦ. Τὸν πολιτισμὸν τοῦτον κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος ἔπρεπε νὰ δανεισθῇ, ἔπρεπε νὰ εἰ-

σαγάγη ἔξωθεν καὶ νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὴν χώραν, μὲ κίνδυνον πάντοτε ἀποτυχίας τῶν πειραματισμῶν τούτων.

Ἀλλὰ τὸ πείραμα τοῦτο εὐτυχῶς ἐπέτυχε.

Ποίαν λοιπὸν ἀφετηρίαν νέου ἐθνικοῦ βίου, νέας ἐλληνικῆς ζωῆς, ἔδωκεν ὁ ἐπταετὴς ἀγὼν τοῦ 1821 εἰς τὸ ἐπὶ τόσους αἰῶνας δουλεῦον Γένος;

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἂς ἐπιτραπῇ νὰ ἐξετασθῇ συντομώτατα ἐνταῦθα.

1) Ὡς πρὸς τὸ Ἐξωτερικόν.

Καὶ 2) ὡς πρὸς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα.

Καὶ πρῶτον ἀπέναντι τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἦτο διὰ τὰ ξένα ἔθνη ἡ Ἑλλάς περισσότερον ἱστορικὴ παρὰ γεωγραφικὴ ἔννοια.

Μετὰ τὸν γεωγραφικὸν ὅμως καθορισμὸν τοῦ ἰδρυομένου νέου βασιλείου ἡ ἔννοια Ἑλλάς γίνεται πλέον ἰσοδύναμος πρὸς τὸ Κράτος. Οἱ τέως κατ' ἐθνικότητα Ἕλληνες, οἱ ἀναγνωριζόμενοι τὸ πολὺ-πολὺ ὡς Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ ὡς τοιοῦτοι μειονεκτοῦντες πολὺ ἀπέναντι τῆς ἀρχούσης φυλῆς, ἀνελάμβανον ἤδη ἰδίαν ὄντοτητα· ἀπὸ τὸ Γένος ἐχωρίζετο τὸ Ἔθνος, μέρος τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ Ροῦμ ἐγίνοντο Γιουνάν. Ἰδίᾳ δὲ ἡ διαφορὰ αὕτη ἔγινε φανερά, ὅτε βραδύτερον ἀνεγνωρίσθη διεθνῶς εἰς τὸ δημιουργηθὲν μικρὸν Κράτος τὸ δικαίωμα νὰ παρεμβαίνει ὑπὲρ τῶν τυχὸν ἀδίκως καταπιεζομένων ὁμοεθνῶν του, τῶν εὕρισκομένων ἀκόμη ὑπὸ τὸν ξένον ζυγόν.

Ὁ Ἄγγλος ποιητὴς δὲν θὰ ἠδύνατο λοιπὸν πλέον νὰ ψάλλῃ μὲν τὴν ὠραιότητα τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἔβλεπε, καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς μεγαλεῖον, νὰ καταλήγῃ δὲ μὲ τὸν στίχον

«Εἶν' ἡ Ἑλλάς, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι πλέον ζῶσα».

Δεύτερον, οὐχὶ μικρὰν σημασίαν διὰ τὴν στερέωσιν καὶ προστασίαν τῆς Ὀρθοδόξου ἐν Τουρκίᾳ ἐκκλησίας συνεβάλετο ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τοῦ ἀγῶνος.

Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ἀνώτατον τοῦτο τῆς Ὀρθοδοξίας θρησκευτικὸν ἴδρυμα, ἀπέβλεπε μὲν εἰς χρόνους δυσχερειῶν αὐτοῦ, μέχρι τοῦ πρώτου Παγκοσμίου πολέμου πρὸς τὴν ὁμόδοξον μεγάλην δύναμιν καὶ θρησκευτικὴν τότε Ρωσσίαν, καὶ ἔτυχεν ὄντως πολλάκις προστασίας αὐτῆς, ἀλλὰ παρέμεινε πάντοτε κατ'

ούσίαν ἴδρυμα ἀνήκον ἱστορικῶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Γένος, διότι διὰ τῶν Ἑλλήνων κυρίως καὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ των διεδόθη εἰς τοὺς Σλάβους ὁ Χριστιανισμός.

Τρίτην σπουδαιότητα γενικώτερας σημασίας εἶχεν ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἴδρυσις τοῦ νέου βασιλείου, ὅτι ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν ἐθνῶν, καὶ παρώτρυνε καὶ ἐνεψύχωσεν αὐτὰ νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν πλήρη ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν των, εἰς βάρος δυστυχῶς ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βαλκανικῆς. Καὶ εἶχε μὲν προηγηθῇ ἐν Σερβίᾳ τῷ 1804-1816 ὁ ἀγὼν ὑπὲρ ἐλευθερίας, ἀλλὰ μόλις τῷ 1878 κατωρθώθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας ταύτης, καθὼς καὶ τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1393 εἶχον κατακτήσει οἱ Τοῦρκοι. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι παλαιότερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑλληνες ἐνοοῦντο ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Βαλκανικῆς, καὶ νεώτεροι ξένοι ἱστορικοί, ὡς π. χ. ὁ Hans Delbrück, ὁμολογεῖ ὅτι «δὲν ἐγνώριζέ τις σχεδὸν ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ ὅτι ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐθνότητες».

Ἄς περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὰ τρία ταῦτα θεμελιώδη σημεῖα σχετικῶς μὲ τὴν εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν ἐπίδρασιν τῆς ἰδρύσεως τοῦ νέου Κράτους.

Ποίαν τώρα ἀφετηρίαν καὶ ἐπίδρασιν ἔσχεν ὁ ἀγὼν οὗτος τοῦ 1821 ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἠθικὴ, ἡ ψυχικὴ ἀναθάρρησις. Ἡ ἔκβασις τοῦ μακροῦ Ἀγῶνος ἐνεφύσησεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν τὴν πίστιν εἰς τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ εἰς τὸ ἴδιον δίκαιον εἰς τὴν ἱκανότητα νὰ καταπολεμῇ τοὺς ἀδίκως κατέχοντας τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ νὰ δύναται νὰ βοηθῇ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀκόμῃ ὑποδούλων. Πόσον τοῦτο γενικώτερον ἀληθεύει, καταδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος τὸ ὁποῖον διηγεῖτο ἐπίσημος Ἑλλην, περιοδεύσας ἐσχάτως τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς, ὅτι οἱ ἐκεῖ Ἑλληνες μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Πίνδου ἀνελογίσθησαν βαθύτερον τὸν ἐθνισμόν των, καὶ συνεσφίγχθησαν εἰς πατριωτικὰ σωματεῖα, καὶ ἑαυτὰ βοηθοῦντα καὶ γενικώτερον τὴν μητέρα πατρίδα.

Δεύτερον, ἀποτέλεσμα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ μικροῦ Κράτους, τῆς παραμονῆς δὲ ὑπὸ δουλείαν μεγάλων τμημάτων ἑλληνικῶν χωρῶν ἦτο ὁ σχηματισμὸς τῆς λεγομένης Μεγάλης Ἰδέας. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου

ἐξεφράζετο ὁ πόθος τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως, εἰ δυνατόν, τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκήπτρον. "Ὅσον καὶ ἂν ἐχλευάσθη ὑπὸ ξένων ἡ ἰδέα αὕτη, εὐρέθησαν καὶ "Ελληνες Βασιλεῖς καὶ "Ελληνες ἐπιφανεῖς ἢ καὶ μεγάλοι πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐνεκολπώθησαν καὶ ἐθεράπευσαν τὴν Ἰδέαν ταύτην, καὶ εἶδον αἱ μετὰ ταῦτα ἑλληνικαὶ γενεαὶ ἀπελευθερουμέναι τὰς Ἰονίους Νήσους μὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου, τὴν Θεσσαλίαν, μέρος δυστυχῶς μόνον τῆς Ἡπείρου, τὴν πολυπαθὴ Κρήτην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, σήμερον δὲ βλέπομεν καὶ ἐορτάζομεν συγχρόνως καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἄλλοτε μὲ τρόπον τὸν ὅποιον πάντες γνωρίζομεν, κατασχεθεισῶν Δωδεκανήσων. Καὶ ἅς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ συνέχεια μὲ ἐκεῖνα τὰ δύο ἄλλα ἀκόμη τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὰ ὅποια ἀναπολοῦμεν τώρα ὅλοι καὶ μὲ συγκίνησιν συλλογιζόμεθα*.

Τρίτον, ἐπέδρασεν ἡ ἐπελθοῦσα ἐκ τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 ἀπελευθέρωσις ἐπὶ τὴν πολιτιστικὴν διαμόρφωσιν τῆς χώρας μὲ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν αὐτῆς ἀναμόρφωσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰσχυόντων ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Οὕτω λοιπὸν διηρέθη ἀμέσως ἡ χώρα κατὰ μίμησιν τοῦ Γαλλικοῦ διοικητικοῦ συστήματος εἰς 10 νομοὺς καὶ 47 ἐπαρχίας, ἡ δὲ ὀργάνωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὴν ὁποίαν ἤδη ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις εἶχε ψηφίσει, καὶ εἶχε μάλιστα τῷ 1824 ὑποβληθῇ καὶ σχετικὸν σχέδιον, ὅτι τότε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ, ἦτο εὐνόητον ὀφείλομεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια εἶχον διασπαρῇ εἰς τὴν Βαλκανικὴν (ἀναφέρω ἰδιαιτέρως τὰ περίφημα ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου), εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπην, συνετέλεσαν εἰς τὴν πνευματικὴν διαμόρφωσιν τοῦ Γένους, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀπελευθερωθείσης τότε γενεᾶς. Ἦσαν ὅμως μόνον φύλλα δένδρου, διεσκορπισμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, χωρὶς συνοχὴν καὶ χωρὶς ἐνωτικὸν κορμόν. Τὸ Κράτος τώρα χρησιμοποιοῦν τὰ δεδομένα ἐκ τῶν σχολείων τούτων, ἀνελάμβανε τὴν ἐνιαίαν καὶ ὁμοιόμορφον διαρρύθμισιν πάντων τῶν σχολικῶν πραγμάτων καὶ πασῶν τῶν διαβαθμίσεων, ἀπὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων μέχρι τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ ὅποιον ἐθεμελιόυτο ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ἐπὶ ὑγιῶν βάσεων ὡς ἀπέδειξεν ἡ

* Β. Ἡπειρον καὶ Κύπρον.

μετὰ ταῦτα ἱστορία τοῦ ἀνωτάτου τούτου ἐθνικοῦ διδακτικοῦ ἰδρύματος.

Τέταρτον, ἔλαβον τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία διὰ τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 καὶ μετ' αὐτὸν μεγίστην ὥθησιν καὶ πρόοδον. Ἡ ναυτιλία ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, κατόπιν μάλιστα τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσουκ-Καϊναρτζή τῷ 1774, ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν.

Τὰ πρὸ τοῦ 1821 ἑλληνικὰ πλοῖα ἀνήρχοντο εἰς 700 περίπου. Τὰ πλεῖστα τούτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐξεγέρσεως μετεβλήθησαν εἰς πολεμικά, ὥς τοῦτο ἐγένετο εὐκόλως τότε.

Θὰ ἡδύναντό τις πολλὰ ἀκόμη νὰ ἀναφέρῃ, ἅτινα ἔλαβον ἀρχὴν καὶ ἀφετηρίαν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀγῶνος, καὶ ἅτινα ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸν ὅλον κρατικὸν μηχανισμόν καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ.

Ἄς ἐπιτραπῇ ἔκτον καὶ τελευταῖον νὰ ἀναφέρω τὴν διαμόρφωσιν καὶ περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ κοινοῦ ὀργάνου συνεννοήσεως τοῦ Ἕθνους, τῆς γλώσσης, καὶ νὰ παραλείψω τὰ τῆς ἀναζωογονήσεως τῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας τῆς χώρας κληροδοτηθέντων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν ἐχόντων ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ ἀξίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ λοιπὸν γλῶσσα ἐκαλλιεργεῖτο μὲν καὶ ἔζη, ἔστω καὶ μὲ παρομοίας, ὥς σήμερον, γλωσσικὰς ἔριδας καὶ ἀντεγκλήσεις, ἀλλ' ἔζη ὑπὸ δουλείαν, ἥτο ζωὴ ἐν θερμοκηπίῳ. Μετὰ τὸν ἀγῶνα ὅμως τοῦ 1821 καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἠναγκάσθη αὕτη νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὰς νέας τοῦ νέου πολιτισμοῦ ἀνάγκας, νὰ δημιουργήσῃ καὶ πλάσῃ ἀπειρίαν ὅρων ἐπιστημονικῶν, τεχνικῶν, ναυτικῶν, πολεμικῶν, ἐμπορικῶν κλ. καὶ νὰ μορφώσῃ ἐπιστημονικὸν ὕψος, οἷον ἀληθῶς θαυμάζομεν ἐν τῇ σημερινῇ νομικῇ καὶ ἰατρικῇ γλώσσῃ. Ἡ γλῶσσα ἐξῆλθε πλεόν ἐκ τοῦ θερμοκηπίου εἰς τὸν καθαρὸν καὶ ἐλεύθερον ἀέρα, ἀπέβη ζωντανότερα καὶ ἀκμαιότερα, καὶ ἐλπὶς ὑπάρχει, ἐὰν τηρηθῇ μέτρον σωφροσύνης, νὰ δημιουργηθῇ ποτε καὶ ἀξία λόγου νεωτέρα ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ποίησις, πλείονος προσοχῆς ἀξία. Φιλολογία καὶ ποίησις ἀσχολουμένη περισσότερον καὶ βαθύτερον μὲ τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ νοήματα, παρὰ μὲ καινοφανεῖς καὶ παραδόξους γλωσσικὰς ἀποπείρας.

Τοιαῦτά τινα ἐν μεγάλῃ συντομίᾳ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀναστάσεως. Μὲ συγκίνησιν παρακολουθεῖ τις τὴν ἐναλλασσομένην κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον τύχην, τὰς ποικίλας συζητήσεις καὶ διαμάχας τῶν πρωτεργατῶν του, αἵτινες ἔφερον πολλάκις εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, μὲ εὐγνωμοσύνην δὲ βλέπομεν τὰς εὐγενεῖς θυσίας τῶν εὐγενῶν φιλελλήνων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ Β.

Ἀμερικῆς, οἵτινες διὰ λόγων, ἔργων καὶ χρημάτων ὑπεβάσταςαν τὸ ἐξησθενημένον σῶμα τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι τοῦ 1821 φαίνονται ὡς ἀληθινοὶ γίγαντες, ἀφοῦ ἐπέβαλον χεῖρα εἰς τὸν ἐπηρμένον ἐκεῖνον θρόνον, τὸν ὁποῖον σχεδὸν προσεκύουν οἱ μέγιστοι τῶν δυναστῶν τῆς γῆς, καὶ τὸν διέσειδαν μεθ' ὁρμῆς ὡς σαθρὰν δρυῖν. Ὁ ἀγὼν οὗτος ἦτο δίκαιος, διότι ἄλλως δὲν ἤθελε διασπάσει τὴν Ἰερὰν Συμμαχίαν τῶν Μεγάλων, ὅσον καὶ ἂν ἐφοβήθησαν τότε πολλοὶ τῶν ἐπιφανεστέρων Ἑλλήνων ὅτι ἡ γενομένη ἐξόρμησις ἦτο πρόωρος. Ἀλλ' ὅμως ἤδη τῷ 1812 ὁ Δημ. Μουρούζης ἐβεβαίωνε τὸν Καποδίστριαν ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ ἀγῶνος.

Ὅσον καὶ ἂν κλειῖζωμεν καὶ ὑμνοῦμεν, καὶ δικαίως ὑμνοῦμεν, τὴν σύγχρονόν μας ἐποποιίαν τοῦ Πίνδου καὶ τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα καὶ ἀληθῶς ἔνδοξα κατορθώματα, τόσον δὲν πρέπει ἀφ' ἐτέρου οὐδὲ εἶναι δίκαιον νὰ ὑποτιμηθῇ ἀπέναντι τῆς ἐποποιίας ταύτης τοῦ Πίνδου ὁ μέγας ἀγὼν τοῦ 1821, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβον οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἄνευ βοήθειας κανονικῆς καὶ ἄνευ σταθερᾶς κυβερνήσεως, ἄνευ συντεταγμένων στρατῶν καὶ στόλων, διακυβεύοντες ἑαυτοὺς οἰκείᾳ βουλήσει καὶ τὰ ὕλικά ἀγαθὰ των, καὶ καταπολεμοῦντες τὸν ἐχθρὸν οὕτως ὥστε μετὰ τετραετῇ ἀγῶνα νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ. Καὶ εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἔτος τοῦτο, καὶ τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον ἐποιήθη ὁ ἐθνικός μας ὕμνος ὑπὸ τοῦ Ζακυνθίου ποιητοῦ.

Ἐάν τις ἐξήτει νὰ συγκρίνῃ τὰ κατὰ ξηρὰν καὶ τὰ κατὰ θάλασσαν τρόπαια τῶν ἀγωνιστῶν ἐκείνων, θὰ εὗρισκεν ἀναντιρρήτως ὅτι τὰ κατὰ θάλασσαν ὑπῆρξαν τολμηρότερα καὶ ποιητικώτερα.

Τὰ ναυτικὰ αὐτὰ τρόπαια θὰ ζοῦν πάντοτε καὶ θὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν ναυτικὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων, ὡς παραδείγματα ὑπερόχου αὐταπαρνήσεως καὶ μεγίστης ἀνδρείας. Ἡ μικρὰ ἐκείνη λέμβος ἡ φέρουσα εἰς τὴν πρύμνην ὄρθιον τὸν Κανάρην μὲ τὸν πυρπολητικὸν δαυλὸν εἰς τὴν χεῖρα, ὡς παρέστησε τότε ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ ποίησις τὸν θαλασσινὸν αὐτὸν ἥρωα, δὲν ἐπυρπόλησε μόνον καὶ ἔτρεψε στόλους εἰς φυγὴν, ἀλλὰ καὶ ἐστρατολόγησε ἀπείρους ὅσους θαυμαστάς τοῦ ἀγῶνος ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ, πολὺ περισσοτέρους ἢ οἱ κατὰ ξηρὰν θρίαμβοι. Ἡ πυρπόλησις τῆς Ναυαρχίδος παρὰ τὴν Χίον θὰ παριστᾷ πάντοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐν τῶν μεγαλουργημάτων τῆς Νεμέσεως.

Οὕτω λοιπὸν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐξεκλίχθη ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστο-

ρία, ἄλλοτε μὲν δι' ἰδίων δυνάμεων, ἄλλοτε δὲ βοηθούμενον καὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων καὶ ἀληθινῶν φίλων του, οὐχὶ βεβαίως ἄνευ μόχθων, ταλαιπωριῶν καὶ θυσιῶν, ἀλλὰ ταῦτα παραβλέπει ἡ ἱστορία ὡς ἐφήμερα καὶ ἀναγράφει τὸ ἀποτέλεσμα μόνον. Τοῦτο εἶναι τὸ μόνιμον.

Καταπαύων δὲ τὸν λόγον παρατηρῶ ὅτι ἡ Μεγάλη Ἰδέα, τὴν ὁποῖαν ἤδη ἀνέφερα, ἐπραγματοποιήθη ἐν πολλοῖς καὶ πραγματοποιεῖται ἀκόμη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, καὶ ποιοῦς ξέρει ἐάν ποτε δὲν πραγματοποιηθῇ τὸ ὄραμα τοῦ Γέρω-ἥρωος Διαμάντη, ὅπως περιγράφει αὐτὸν ἔθνικός μας ποιητής, ὁ Βαλαωρίτης, εἰς τὸν «Ἀθανάσιον Διάκον» του, ὅπου τὸν παρουσιάζει νὰ κατοπτρεύῃ καὶ νὰ ἐξετάζῃ τὴν πλάτην (τὴν λέγει χτένι) ἀπὸ ἓνα νεοσφαγὲς «λαμπριάτικο ἀρνί», τὴν ὁποῖαν πλάτην τοῦ ἔστειλε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὁ Γούμενος τοῦ Ἁγ. Γιαννίου ἀπὸ τὴν Ἀρτοτίνα. Τὸν Γέρω Διαμάντην κατέλαβεν ἀνησυχία καὶ ἔξαφνις, διότι τὰ σημάδια ποὺ διέκρινε κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν καλὰ:

Ἄπλωσε ὁ γέρω-κλέφτης
κ' ἐπῆρε ἀπὸ τὴ ζῶστρά του τὸ φοβερὸ τὸ χτένι
τὸ πέρασε δυὸ-τρεῖς φορές, ἀπὸ ἑνὸς χέρι σ' ἄλλο.
Μὲ φόβο τὸ ψηλάφησε, τὸ κύταξε στὸν ἥλιο
κ' ὕστερα σὰν νὰ βρέθηκε μὲ μιᾶς σὲ ξένο κόσμον
σὰν νὰ λησμόνησε μὲ μιᾶς σκοντάματα καὶ πάθη
ἓνα πρὸς ἓνα ἐδιάβαζε τὰ μυστικά σημάδια
καὶ τὰ παιδιὰ ἀκουρμαίνονταν.

Τὰ μυστικά ὅμως σημάδια—εἶναι φαίνεται αἱ μακραὶ περιπέτειαι τοῦ Ἀγῶνος—τὰ μυστικά λοιπὸν σημάδια δὲν τοῦ φαίνονται καλὰ:

Κόκκινη φλέβα, μαυρίλες σὰν κυπαρίσσια νεκρικά, λειψάδες, σκοτεινὰ κοιλώματα, σκληθρα κλ.

Κ' ὅταν ὁ γέρω μάντις
ἐξάνοιξε στὴν ἀγκωνὴ μελαχροινὴ λουρίδα
ποὺ πρόβαινε σὰ σερπετό, τοῦ θόλωσαν τὰ μάτια,
τοῦ πιάστηκε ἡ ἀναπνοή, τοῦ ἀχνίσανε τὰ χεῖλη
βαρεῖα, βαρεῖα ἀναστέναξε, κ' ἐκόπηκε ἡ φωνή του.
—Διαμάντη, τί σ' ἐξάφνιασε;

—Ὅχι μὲ τὸν ὀσκρό της*.

* ὀσκρὸς εἶναι τὸ κέντρον.

Ὁ Γέρω-Διαμάντης ὅμως ἅμα συνήλθεν ἀναλαμβάνει ἐκ νέου τὴν ἐξέτασιν τῆς πλάτης αὐτῆς, καὶ θέλει περισσότερον νὰ τὴν προσέξῃ καὶ νὰ ἐμβαθύνῃ. Ἡ χαρά του αὐτὴν τὴν φορὰν εἶναι μεγάλη. Ἀνακαλύπτει «πουλί μὲ διπλὸ κεφάλι» (τὸν δικέφαλον ἀετόν), τὸ ὁποῖον ἐκράτει εἰς τὴν μίαν χεῖρα δίστομο σπαθὶ καὶ εἰς τὴν ἄλλην στεφανωμένον σταυρόν, βλέπει ξημερώματα καὶ φῶς—τῆς Ἑλευθερίας!

Ἀρχίζει πάλ' ὁ γέροντας τὸ πρῶτο διάβασμά του καὶ μέσ' ἀπὸ 'να σύγνεφο τοὺς ἔκραξε νὰ ἰδοῦνε ὅπου ξεφύτρωνε πουλί, πού 'χε διπλὸ κεφάλι... πλατεῖα φτερούγια, ὀλάνοιχτα. Στὴν μιά τὴν ἀπαλάμη, βαστοῦσε δίστομο σπαθὶ καὶ μὲ τὴν ἄλλη σφίγγει στεφανωμένον σταυρό. Ὁλόγυρά του ἀχτῖδες καὶ ξημερώματα γλυκά, καὶ ξαστεριά καὶ λάμψη!»
